

KICHIK BIZNES SUBYEKTLARI FAOLIYATINI SOLIQ TIZIMI ORQALI RAG'BATLANTIRISH

Ergasheva Nigora Abdigapparovna

Namangan davlat texnika universiteti
tayanch doktoranti

E-mail: ergashevarogin095@gmail.com

Tel: +998 99 699 29 20

Annotatsiya

Mazkur tezisdagi kichik biznes subyektlarini soliq tizimi orqali rag'batlantirishning nazariy va amaliy jihatlari tahlil qilindi. Soliq islohotlari hamda soliq ma'muriyatchiligini soddalashtirish choralari baholandi. Rasmiy statistik ma'lumotlar asosida rag'batlantirish mexanizmlarining tadbirkorlik faolligi, bandlik va iqtisodiy barqarorlikka ijobiy ta'siri asoslandi. Tadqiqot yakunida kichik biznesni qo'llab-quvvatlash samaradorligini oshirishga qaratilgan amaliy takliflar ishlab chiqildi.

Kalit so'zlar: kichik biznes, soliq tizimi, soliq imtiyozlari, aylanma solig'i, tadbirkorlik faolligi, soliq ma'muriyatchiligi.

Аннотация

В тезисе были рассмотрены теоретические и практические аспекты стимулирования деятельности субъектов малого бизнеса посредством налоговой системы. Были проанализированы налоговые реформы и меры по упрощению налогового администрирования. На основе официальных статистических данных было обосновано положительное влияние стимулирующих механизмов на предпринимательскую активность, занятость и экономическую устойчивость. По результатам исследования были разработаны практические предложения по повышению эффективности поддержки малого бизнеса.

Ключевые слова: малый бизнес, налоговая система, налоговые льготы, оборотный налог, предпринимательская активность, налоговое администрирование.

Abstract

The thesis examined the theoretical and practical aspects of stimulating small business entities through the tax system. Tax reforms and measures aimed at simplifying tax administration were analysed. Based on official statistical data, the study demonstrated the positive contribution of incentive mechanisms to entrepreneurial activity, employment, and economic stability. The research developed practical recommendations for improving the effectiveness of tax-based support for small businesses and strengthening their sustainable development.

Keywords: small business, tax system, tax incentives, turnover tax, entrepreneurial activity, tax administration.

KIRISH

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik O'zbekiston iqtisodiyotining eng harakatchan bo'g'inini tashkil etadi. Bugungi kunda kichik korxona, mikrofirma, yakka tartibdagi tadbirkor va dehqon xo'jaliklari amaliy hayotda ish o'rinlari yaratish,

tovar va xizmatlar taklifini kengaytirish hamda mahalliy bozorlarni to'ldirishning asosiy manbaiga aylandi. 2026-yil 1-aprel holatiga respublikada faoliyat yuritayotgan kichik tadbirkorlik subyektlari soni 1 208,3 mingtaga yetdi, ularning tarkibida kichik korxona va mikrofirmalar 507,1 mingtani, yakka tartibdagi tadbirkorlar 347,7 mingtani tashkil etdi [1]. Bu ko'rsatkich sohaning mamlakat iqtisodiy hayotidagi keng qamrovini aniq ifodalaydi.

Kichik biznesning makroiqtisodiy salmog'i ham sezilarli darajada baland. 2025-yilning yanvar-sentabr yakunlari bo'yicha kichik tadbirkorlik subyektlari yaratgan yalpi qo'shilgan qiymat 638 221,7 mlrd so'mni tashkil etib, iqtisodiyotdagi umumiy qo'shilgan qiymatning 51,5 foiziga teng bo'ldi [2]. Amaliy nuqtai nazardan bu shuni anglatadiki, mamlakatda yaratilayotgan har ikki so'mlik qiymatning bittasi aynan kichik biznes hissasiga to'g'ri keladi. Shu sabab bu sohaning barqaror o'sishini ta'minlaydigan vositalar davlat iqtisodiy siyosatining markaziy yo'nalishlaridan biri bo'lib qolmoqda.

Soliq tizimi ana shunday vositalar orasida eng ta'sirchan dastaklardan sanaladi, chunki u tadbirkorning xarajatlar tarkibiga bevosita ta'sir ko'rsatadi va yangi ish boshlash qaroriga turtki beradi. O'zbekistonda so'nggi yillarda soliq yukini kamaytirish, stavkalarni soddalashtirish va hisobot yuritishni yengillashtirish yo'nalishida izchil qadamlar tashlandi. Amaliy jihatdan eng sezilarli o'zgarish yakka tartibdagi tadbirkorlar va o'zini o'zi band qilgan shaxslar uchun aylanmadan olinadigan yagona soliq stavkasining 2026-yil 1-yanvardan boshlab yillik daromadning 1 foizi miqdorida belgilanishi bo'ldi; bu imtiyozli rejim yillik aylanmasi 1 milliard so'mdan oshmaydigan subyektlarga tatbiq etiladi [3]. Ushbu tezisning maqsadi kichik biznesni soliq tizimi orqali rag'batlantirish mexanizmlarining mazmunini ochib berish, ularning amaliy natijalarini rasmiy manbalar asosida baholash va sohani qo'llab-quvvatlashning yanada samarali yo'nalishlarini asoslashdan iborat.

ASOSIY QISM

Soliq tizimi orqali rag'batlantirishning nazariy mohiyati davlat tomonidan tadbirkorga beriladigan iqtisodiy signalda namoyon bo'ladi. Past va barqaror stavka, hisob-kitobning oddiyligi hamda majburiyatlarning oldindan bashorat qilinishi tadbirkorning kelajakka bo'lgan ishonchini mustahkamlaydi va uni faoliyatni kengaytirishga yo'naltiradi. Aksincha, murakkab va tez-tez o'zgaruvchan tartiblar korxonaning ma'muriy yukini oshiradi. O'zbekistonda qabul qilingan yondashuv aynan birinchi yo'nalishga tayandi: 2025-yilga mo'ljallangan soliq va byudjet siyosatida vaqtinchalik soliq imtiyozlarini maqsadli tarmoqlarga yo'naltirish, jumladan yoshlarni tadbirkorlikka jalb etish va kam ta'minlangan oila a'zolarini ishga qabul qilgan subyektlarni qo'llab-quvvatlash ustuvor vazifa sifatida belgilandi [4].

Rag'batlantirish siyosatining amaliy poydevori 2022-yilda mustahkamlandi. O'sha davrda mikrobiznes uchun amaldagi 4 foizdan 25 foizgacha bo'lgan tarqoq stavkalar o'rniga yagona 4 foizli aylanma soliq stavkasi joriy etildi; ushbu qaror taxminan 370 ming tadbirkorga yengillik yaratdi va sohaga kuchli turtki berdi [5]. Keyingi bosqichda soliq bazasining yaxlitligini ta'minlash hamda tadbirkorlar uchun

teng sharoit yaratish maqsadida imtiyozlar tizimi qayta ko'rib chiqildi va maqsadli yo'naltirildi [6]. Bunday izchil siyosat kichik biznes uchun soliq muhitini bosqichma-bosqich soddalashtirib bordi.

Rag'batlantirishning navbatdagi bosqichi soliq rejimidan boshqa rejimga o'tishni yumshatishga qaratildi. 2026-2028-yillarga mo'ljallangan byudjet siyosatida aylanma soliqdan ilk marta qo'shilgan qiymat solig'i va foyda solig'iga o'tgan subyektlar bir yil davomida foyda solig'ini to'lashdan ozod etilishi, buxgalteriya xizmatlari xarajatlarining bir qismi soliq to'lovlaridan chegirilishi hamda foyda solig'i bo'yicha bo'nak to'lovlariga oid daromad chegarasi 10 milliard so'mdan 20 milliard so'mgacha oshirilishi nazarda tutildi [7]. Bunday yechimlar korxonaning o'sishi natijasida yuzaga keladigan soliq yukining keskin ortishini yumshatadi va tadbirkorni faoliyatni kengaytirishdan cho'chimaslikka undaydi.

Umumiy soliq tizimi doirasida kichik biznes uchun eng muhim parametrlardan biri qo'shilgan qiymat solig'ining asosiy stavkasi bo'lib, u 12 foiz miqdorida belgilangan; yillik aylanmasi 1 milliard so'mgacha bo'lgan subyektlar esa ushbu soliqni to'lamasdan soddalashtirilgan aylanma soliq rejimidan foydalanish huquqiga ega [8]. Quyidagi jadvalda kichik biznesga oid soliq rejimining asosiy parametrlari va sohaning miqyosini ifodalovchi ko'rsatkichlar tasdiqlangan manbalar bilan jamlangan.

1-jadval

Kichik biznesga oid soliq rejimining asosiy parametrlari¹

Ko'rsatkich	Qiymat	Manba
Aylanma solig'ining yagona stavkasi, foizda	1	[3]
Imtiyozli soliq rejimining yillik aylanma chegarasi, mlrd so'mda	1	[3]
Qo'shilgan qiymat solig'ining asosiy stavkasi, foizda	12	[8]
Aylanma soliqdan QQS va foyda solig'iga o'tgan subyektlar uchun foyda solig'idan ozod etish muddati, yilda	1	[7]
Kichik tadbirkorlik subyektlari soni, ming	1 208,3	[1]
Kichik biznesning YaIMdagi ulushi, foizda	51,5	[2]

Keltirilgan ko'rsatkichlar rag'batlantirish siyosatining amaliy natijalarini yaqqol tasdiqlaydi. Sohaning yalpi ichki mahsulotdagi yuqori ulushi va faoliyat yuritayotgan subyektlarning ko'pligi soliq yukini yengillashtirish, hisobotni soddalashtirish hamda rejim o'zgarishini yumshatishga qaratilgan chora-tadbirlar bilan uzviy bog'liq. Ilmiy manbalarda ham qayd etilganidek, soliq imtiyozlari qisqa muddatda byudjet tushumlariga ma'lum bosim o'tkazishi mumkin bo'lsa-da, uzoq muddatli istiqbolda iqtisodiy faollikni kuchaytirish, tadbirkorlik muhitini rivojlantirish va bandlikni oshirish orqali o'zini oqlaydi [9]. Statistik tahlillar kichik biznesning bandlik, sanoat, qurilish va xizmatlar sohasidagi ulushi barqaror ekanini ko'rsatib, sohaning iqtisodiy samaradorligini tasdiqlaydi [10].

¹ Manbalar asosida muallif ishlanmasi

Rag'batlantirishning ijobiy ta'sirini uchta bir-biri bilan bog'liq yo'nalishda kuzatish mumkin. Birinchidan, past va shaffof stavka tadbirkorning haqiqiy daromadi bilan mutanosib soliq yuki hosil qiladi va yangi korxona ochish qaroriga qulaylik yaratadi. Ikkinchidan, hisobot yuritishni soddalashtirish mikrofirmalarning ma'muriy xarajatlarini kamaytiradi va ularning asosiy e'tibori ishlab chiqarish hamda xizmat ko'rsatishga qaratilishiga imkon beradi. Uchinchidan, qulay va bashoratli soliq muhiti iqtisodiyotning rasmiy sektorga o'tishini rag'batlantirib, soliqqa tortish bazasini kengaytiradi. Ushbu uch yo'nalish birgalikda soliq siyosatining rag'batlantiruvchi kuchini oshiradi va kichik biznesning barqaror o'sishiga xizmat qiladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

O'tkazilgan tahlil O'zbekistonda kichik biznesni soliq tizimi orqali rag'batlantirish siyosati izchil, maqsadli va amaliy natijaga yo'naltirilgan tarzda amalga oshirilayotganini ko'rsatadi. Aylanma solig'ining yagona past stavkaga o'tkazilishi, imtiyozli rejim chegarasining aniq belgilanishi, rejim o'tishining yumshatilishi va soliq ma'muriyatchiligining soddalashtirilishi sohaning barqaror rivojlanishi uchun mustahkam huquqiy va iqtisodiy asos yaratdi. Kichik tadbirkorlikning yalpi ichki mahsulotdagi salmoqli ulushi ushbu siyosatning samaradorligini tasdiqlaydi.

Sohani rag'batlantirishni yanada takomillashtirish uchun quyidagi yo'nalishlar istiqbolli hisoblanadi. Birinchidan, soliq rejimlari va imtiyozlarining barqarorligini uzoq muddatga kafolatlash orqali tadbirkorning investitsiya qarorlarini rejalashtirish imkoniyatini kengaytirish maqsadga muvofiq. Ikkinchidan, aylanma soliqdan umumiy soliq tizimiga o'tish davridagi yengilliklarni bosqichma-bosqich qo'llab, korxonaning o'sish bosqichini moliyaviy jihatdan yumshoq o'tkazish lozim. Uchinchidan, raqamli soliq xizmatlarini kengaytirish hamda elektron hisobot va onlayn maslahat tizimlarini rivojlantirish soliq to'lash jarayonini soddalashtiradi va tadbirkorning vaqt xarajatini kamaytiradi.

To'rtinchidan, mintaqaviy jihatdan tabaqalashtirilgan yondashuvni kuchaytirib, chekka va rivojlanishga ehtiyoji yuqori hududlarda tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlovchi qo'shimcha rag'batlantiruvchi choralarni joriy etish hududiy iqtisodiy muvozanatni mustahkamlaydi. Beshinchidan, soliq imtiyozlarining haqiqiy iqtisodiy samarasini muntazam monitoring qilib borish va ularni statistik ko'rsatkichlar asosida baholash siyosatni maqsadli sozlash imkonini beradi. Ushbu takliflarning izchil amalga oshirilishi kichik biznesning milliy iqtisodiyotdagi hissasini yanada oshirishga, aholi bandligini kengaytirishga va barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. O'zbekiston Respublikasida kichik tadbirkorlik subyektlarining asosiy ko'rsatkichlari (2026-yil yanvar-mart). URL: https://stat.uz/img/press-relizlar/kb_uz-12-shriftoxirgi_p77842.pdf

2. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. O'zbekiston Respublikasi yalpi ichki mahsuloti tahlili (2025-yil yanvar-sentabr). URL: https://stat.uz/img/press-relizlar/analitika-vvp_zb-lotin_p95454.pdf
3. Azma Finance. O'zbekistonda yakka tartibdagi tadbirkorlar uchun 2026-yilgi soliqlar: stavkalar, rejimlar, o'zgarishlar. URL: <https://azma.uz/tpost/soliq-yatt-ozbekiston-2026>
4. O'zbekiston Respublikasining 2024-yil 24-dekabr O'RQ-1014-son "Soliq va budjet siyosatining 2025-yilga mo'ljallangan asosiy yo'nalishlari munosabati bilan ayrim qonun hujjatlariga o'zgartirishlar kiritish to'g'risida"gi Qonuni URL: <https://www.lex.uz/uz/docs/-7279923>
5. Gazeta.uz. Prezident kichik biznes uchun aylanma solig'ini yagona 4% stavkada belgilashni taklif qildi URL: <https://www.gazeta.uz/oz/2022/08/22/business/>
6. Gazeta.uz. 2024-yilda soliqlar: nima o'zgardi? URL: <https://www.gazeta.uz/oz/2024/01/06/taxes-2024/>
7. O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi. 2026-2028-yillar uchun Budjetnoma. URL: https://api.mf.uz/media/filestore/2026-2028-yillar_uchun_Budjetnoma.pdf
8. Realting.uz. O'zbekistonda soliq tizimi: asosiy soliqlar va o'zgarishlar. URL: <https://realting.uz/uz/news/taxes-in-uzbekistan>
9. Kichik biznes uchun soliq imtiyozlarining samaradorligini baholash // Ilg'or iqtisodiyot va pedagogik texnologiyalar. URL: <https://sci-p.uz/index.php/aept/article/view/3039>
10. Kichik biznes sohasining iqtisodiy samaradorligini ifodalovchi statistik ko'rsatkichlarni baholash // Green Economy and Development. URL: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/journal/index.php/GED/article/view/8537>